

**O‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA’LIM SIYOSATINING
AMALIYOTGA TA’SIRI: MAKTABLAR, O‘QITUVCHILAR VA OTA-
ONALAR NUQTAYI NAZARIDAN TAHLIL**

Sharipov Mirjalol Jamoladdin o‘g‘li

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti talabasi

mirjalolsharipov17@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan inklyuziv ta’lim siyosatining amaliyotga ta’siri chuqur o‘rganiladi. Tadqiqotda maktab muassasalari, pedagoglar va ota-onalar pozitsiyasi asosida mavjud holat tahlil qilinadi. Inklyuziv ta’lim jarayonida duch kelinayotgan muammolar, ijobiy tajribalar va takomillashtirishga doir takliflar keltiriladi..

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние политики инклюзивного образования, реализуемой в Республике Узбекистан, на практическую сферу. Исследование основано на анализе мнений школьных учреждений, педагогов и родителей. Раскрываются актуальные проблемы, положительный опыт и предлагаются пути усовершенствования инклюзивной практики.

Abstract: This article explores the practical impact of inclusive education policy implemented in the Republic of Uzbekistan. The study analyzes the perspectives of schools, teachers, and parents to assess the current state of inclusion. It highlights key challenges, positive practices, and provides suggestions for improvement.

Kalit so‘zlar: Inklyuziv ta’lim, ta’lim siyosati, maktab, o‘qituvchi, ota-ona, ijtimoiy adolat, teng imkoniyatlar, amaliy tahlil.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, образовательная политика, школа, учитель, родитель, социальная справедливость, равные возможности, практический анализ.

Keywords: *Inclusive education, education policy, school, teacher, parent, social justice, equal opportunities, practical analysis.*

XXI asrda ijtimoiy adolat va inson huquqlarini ta'minlashda inklyuziv ta'lim konsepsiyasi butun dunyoda dolzarb masalaga aylandi. Bu yondashuv ta'limning barcha bosqichlarida farzandlar teng huquq asosida sifatli bilim olishini ko'zda tutadi. Inklyuziv ta'lim — bu nafaqat nogironligi bo'lgan bolalar, balki barcha maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun ochiq, teng va qulay muhitni yaratishdir. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimida olib borilayotgan tub islohotlar doirasida inklyuziv ta'lim konsepsiyasi o'ziga xos dolzarb mavzuga aylandi. Inklyuziv ta'lim — bu barcha bolalarga, shu jumladan nogironligi yoki rivojlanishida turli xildagi cheklovlarga ega bo'lgan bolalarga ham ta'lim olish imkonini yaratish tamoyiliga asoslanadi. Ta'lim tizimining asosiy vazifasi — hech kimni ortda qoldirmaslik tamoyilidan kelib chiqib, sharoitlar, metodlar va vositalarni farqlangan ehtiyojlarga moslashtirish orqali bilimga bo'lgan teng huquqni kafolatlashdan iborat. YUNESKO tomonidan 1994-yilda qabul qilingan Salamanca deklaratsiyasida ta'kidlanganidek, ta'lim tizimi har bir bola uchun ochiq bo'lishi lozim va maxsus ehtiyojga ega o'quvchilar umumiy ta'lim muassasalarida boshqa tengdoshlari bilan birga o'qishlari kerak.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim siyosatida so'nggi yillarda inklyuzivlik tamoyilini qonuniy asosda mustahkamlash bo'yicha muhim qadamlar qo'yilgan. 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan “Ta'lim to'g'risida”gi Qonunda inklyuziv ta'lim alohida ta'lim shakli sifatida tan olingan bo'lib, mazkur hujjatning 5-moddasida har bir shaxsga ta'lim olishda teng imkoniyatlar yaratish, inklyuziv ta'limni tashkil qilish majburiyati aniq belgilangan. Shu bilan birga, O'zbekiston 2021-yil iyun oyida Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Nogironlar huquqlari to'g'risida”gi Konvensiyasini ratifikatsiya qilgan. Mazkur konvensiyaning 24-moddasida nogironligi bo'lgan shaxslarning umumiy ta'lim tizimida, teng huquq asosida, hech qanday kamsitishlarsiz bilim olishini ta'minlash xalqaro majburiyat sifatida e'tirof etilgan.¹

¹ <https://www.uzedu.uz>

O‘zbekiston hukumati tomonidan 2021-yilda “2021–2025-yillarda inklyuziv ta’limni rivojlantirish bo‘yicha davlat dasturi” tasdiqlangan bo‘lib, bu dasturning maqsadi — inklyuziv ta’limning huquqiy, metodik, tashkiliy asoslarini mustahkamlash, barcha hududlarda inklyuziv maktablar sonini oshirish, maxsus ehtiyojli bolalar uchun moslashtirilgan o‘quv muhitini yaratishdan iborat. Ushbu dasturga muvofiq, Xalq ta’limi vazirligi tomonidan darsliklar, o‘quv-uslubiy qo‘llanmalar va maxsus vositalarni yaratish ustida izchil ishlar olib borilmoqda. Respublikada inklyuziv ta’limni rivojlantirishda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi. YUNISEF, JICA, KOICA kabi tashkilotlarning texnik va metodik ko‘magi orqali bir qancha tajriba maktablari tashkil etilgan, o‘qituvchilar uchun malaka oshirish kurslari joriy etilgan.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, inklyuziv ta’limning amaliyotga tatbiq etilishi ko‘plab omillarga bog‘liq. Jumladan, o‘qituvchilarning inklyuziv metodikalar bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarining yetishmasligi, maktab infratuzilmasining fizik jihatdan moslashtirilmaganligi, ota-onalarning ongida mavjud bo‘lgan stereotiplar jarayonning samaradorligiga ta’sir ko‘rsatmoqda. 2022-yilda Andijon, Samarqand va Toshkent viloyatlaridagi 28 ta umumiy o‘rta ta’lim maktablari asosida olib borilgan monitoring natijalari shuni ko‘rsatdiki, mavjud maktablarning 60 foizdan ortig‘i pandus, lift, maxsus sanitariya shoxobchalari, didaktik materiallar bilan ta’minlanmagan. Pedagoglarning 72 foizi esa inklyuziv ta’lim sohasida maxsus tayyorgarlikdan o‘tmaganini bildirgan.²

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 27-sentyabrdagi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori bilan nogiron bolalarning umumta’lim muassasalariga integratsiyalashuvi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish vazifasi yuklatilgan. Shu asosda ayrim hududlarda maxsus sinflar tashkil etilgan bo‘lsa-da, ularning soni cheklangan va yagona metodik yondashuv mavjud emas. O‘quv dasturlari ko‘pincha umumiy o‘quvchilarga mo‘ljallangan bo‘lib, psixologik, fiziologik ehtiyojlar inobatga olinmagan.

² <https://tdi.uz>

Ota-onalar inklyuziv ta'limga nisbatan ikki xil munosabat bildirmoqda. Ayrimlari farzandining ijtimoiylashtirilishi, muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida umumiy ta'lim maktablarini afzal ko'rsa, boshqalari maxsus maktab-internatlardagi sharoitlar ancha yaxshiroq deb hisoblaydi. Bu holat, avvalo, umumta'lim maktablarining tayyor emasligi, o'qituvchilarning yondashuvi va infratuzilmaning zaifligi bilan izohlanadi. Shu bois, ta'lim siyosatida nafaqat moddiy-texnik baza, balki jamiyatda psixologik iqlim va ijtimoiy qarashlarni o'zgartirish choralari ham muhim o'rin tutadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktab jamoalari, o'qituvchilar va ota-onalar orasida inklyuziv ta'lim bo'yicha bir xil tushuncha mavjud emas. Ko'pchilik bu jarayonni faqat nogiron bolalarning maktablarga kelishi sifatida baholaydi. Aslida inklyuziya bu — ta'lim muassasasining farq qiluvchi ehtiyojlarga moslashuvi, o'quv muhitining fleksibilligidir. Demak, inklyuzivlik faqat maktabgacha ta'lim yoki boshlang'ich sinflargacha emas, balki oliy ta'limgacha bo'lgan uzluksiz tizimda amalga oshirilishi kerak.

Davlat siyosatida ushbu tizimni rivojlantirish uchun qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2023-yil dekabr oyida tasdiqlangan "Ilmli avlod – yurt tayanchi" strategiyasida maxsus ehtiyojli bolalar uchun mo'ljallangan raqamli platformalar ishlab chiqish, moslashtirilgan darsliklar yaratish, logoped, surdopedagog va tiflopedagoglarni tayyorlashga oid aniq vazifalar belgilab berilgan. Shu bilan birga, har bir viloyatda maxsus ko'maklashuvchi markazlar tashkil etish masalasi ham kun tartibida turibdi.

Inklyuziv ta'lim samaradorligini ta'minlashda ilmiy yondashuv alohida o'rin tutadi. Psixologik-pedagogik nazariyalarga ko'ra, har bir bolaning rivojlanish darajasi va individual imkoniyatlari inobatga olingan holda ta'limni shaxsga yo'naltirilgan tarzda olib borish zarur. Vigotskiy, Bronfenbrenner va Piage kabi olimlarning ishlanmalari asosida tuzilgan zamonaviy ta'lim modellari inklyuziv metodikalarni pedagogik amaliyotga joriy qilish imkonini beradi. Bugungi kunda Toshkent davlat pedagogika universiteti, Nukus davlat pedagogika instituti va

boshqa ilmiy markazlar tomonidan olib borilayotgan amaliy tadqiqotlar ham bu yoʻnalishda muhim oʻrinni egallaydi.

Oʻzbekistonning inklyuziv taʼlimdagi strategik yoʻnalishi — faqatgina alohida sinflar tashkil etish emas, balki umumiy taʼlim muassasalarini moslashtirish, oʻqituvchilarni tayyorlash va ijtimoiy qoʻllab-quvvatlash tizimini mustahkamlashdir. Bu borada xalqaro tajribalar, xususan, Finlandiya, Janubiy Koreya, Italiya tajribalari oʻrganilmoqda. Jumladan, Koreya modeliga koʻra, har bir maktabda inklyuziv koordinatori faoliyat olib boradi va ular oʻqituvchilar, ota-onalar hamda ijtimoiy xizmatlar bilan doimiy muloqotda boʻladi.³

Xulosalarga koʻra, Oʻzbekistonda inklyuziv taʼlim siyosati huquqiy va tashkiliy jihatdan asoslangan boʻlsa-da, amaliyotda bu yoʻnalishning toʻliq joriy qilinishi uchun muayyan tizimli qadamlar zarur. Pedagogik kadrlarni tayyorlash, moddiy-texnik bazani kuchaytirish, ota-onalar bilan psixologik-maʼrifiy ishlarni yoʻlga qoʻyish, ijtimoiy ongni oʻzgartirish va jamiyatda turli ehtiyojli shaxslar bilan hamkorlik madaniyatini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri boʻlib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi Oʻzbekiston — yangi taʼlim” konsepsiyasi. — <https://president.uz>
2. Oʻzbekiston Respublikasi Xalq taʼlimi vazirligi. “Inklyuziv taʼlimni rivojlantirish dasturi (2021–2025 yillar)” — <https://www.uzedu.uz>
3. UNESCO. (2020). *Inclusion and education: All means all*. Global Education Monitoring Report. — <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>
4. Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 37(5), 813–828. — <https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096>
5. Booth, T., & Ainscow, M. (2016). *The Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education. — <http://www.csie.org.uk/resources/inclusion-index-explained.shtml>

³ <https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096>

6. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim sifati nazorat inspeksiyasi hisobotlari (2023). — <https://tdi.uz>
7. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2018). *Inclusive Education in Action*. — <https://www.european-agency.org>
8. Miles, S., & Singal, N. (2010). The education for all and inclusive education debate: Conflict, contradiction or opportunity? *International Journal of Inclusive Education*, 14(1), 1–15. — <https://doi.org/10.1080/13603110802265125>
9. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi hamda Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining qo‘shma qarorlari (2022-yil). — <https://www.lex.uz>
10. Norqulova, N. (2022). O‘zbekistonda inklyuziv ta’lim amaliyoti: muammo va yechimlar. *Ta’lim va innovatsiya* jurnali, 3(4), 45–51.